

Naslovnica: *Prikaz noseče maternice*. Risba: Leonardo da Vinci.

Proteus

Izbaha od leta 1933

Mesečnik za poljudno naravoslovje

Izdajatelj in založnik:

Priradoslovno društvo Slovenije

Odgovorni urednik:

prof. dr. Radovan Komel

Glavni urednik: dr. Tomaž Sajovic

Uredniški odbor:

Janja Benedik

prof. dr. Milan Brumen

dr. Igor Dakskobler

asist. dr. Andrej Godec

akad. prof. dr. Matija Gogala

dr. Matevž Novak

prof. dr. Gorazd Planinšič

prof. dr. Mihael Jožef Toman

prof. dr. Zvonka Zupanič Slavc

dr. Petra Draškovič Pelc

<http://www.proteus.si>

priradoslovno.drustvo@gmail.com

© Prirodoslovno društvo Slovenije, 2019.

Vse pravice pridržane.

Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez pisnega dovoljenja izdajatelja ni dovoljeno.

Lektor: dr. Tomaž Sajovic

Oblikovanje: Eda Pavletič

Angleški prevod: Andreja Šalamon Verbič

Priprava slikovnega gradiva: Marjan Richter

Tisk: Trajanus d.o.o.

Svet revije Proteus:

prof. dr. Nina Gunde – Cimerman

prof. dr. Lučka Kajfež – Bogataj

prof. dr. Tamara Lah – Turnšek

prof. dr. Tomaž Pisanski

doc. dr. Peter Skoberne

prof. dr. Kazimir Tarman

Proteus izdaja Prirodoslovno društvo Slovenije. Na leto izide 10 števil, letnik ima 480 strani. Naklada: 1.600 izvodov.

Naslov izdajatelja in uredništva: Prirodoslovno društvo Slovenije, Poljanska 6, 1000 Ljubljana, telefon: (01) 252 19 14.

Cena posamezne številke v prosti prodaji je 5,50 EUR, za naročnike 4,50 EUR, za upokojence 3,70 EUR, za dijake in študente 3,50 EUR.

Celoletna naročnina je 45,00 EUR, za upokojence 37,00 EUR, za študente 35,00 EUR. 9,5 % DDV in poštnina sta vključena v ceno.

Poslovni račun: SI56 6100 0001 3352 882, davčna številka: SI 18379222. Proteus sofinancira: Agencija RS za raziskovalno dejavnost.

Proteus (tiskana izdaja) ISSN 0033-1805

Proteus (spletna izdaja) ISSN 2630-4147

Uvodnik

Varovanje sveta

V *Evangeliju po Mateju* (13: 1-23) lahko preberemo Jezusovo priliko o sejalcu: »Sejalec je šel sejati. Ko je sejal, je nekaj semena padlo ob pot. Priletele so ptice in ga pozobale. Drugo seme je padlo na kamnita tla, kjer ni imelo veliko prsti. Hitro je poginilo, ker ni imelo globoke zemlje. Ko pa je sonce vzšlo, ga je ožgalo, in ker ni imelo korenine, se je posušilo. Spet drugo je padlo med trnje in trnje je zrastle ter ga zadušilo. Druga semena pa so padla na dobro zemljo in so dajala sad: eno stoternega, drugo šestdeseternega in spet drugo trideseternega. Kdor ima ušesa, naj posluša!« Po Jezusu naj bi človek poslušal besedo o »božjem kraljestvu«, vendar besede ne »sliši« vsak. Kako naj sodobni človek razume »božje kraljestvo«, bo razvidno ob koncu uvodnika.

Če priliko »aktualiziramo«, nam nenadoma začne govoriti o človekovi odgovornosti do vsega ubesedenega v jeziku – preprosto: do jezika. Toda kaj jezik sploh je? Odgovor v *Evangeliju po Janezu* je osupljiv: »V začetku je bila Beseda [...]. Vse je nastalo po njej in brez nje ni nastalo nič, kar je nastalo.« Jezik naj bi »ustvaril« svet? Kako naj – ljudje »znanosti in tehnike« – to mitsko »uganko«

sploh razumemo? Bolj splošno povedano: ali mitska besedila, ki so nastala v nekih drugih časih, sploh še znamo »brati«? Morda jih »brati« več ne znamo, ker nismo sposobni »odstraniti« njihovega mitološkega »ovoja«.

Kaj pa če bi to znali? Kaj bi po »odstranitvi« mitološkega ovoja od mitološkega besedila še »ostalo«? S tem problemom se je v svojem predavanju *Nova zaveza in mitologija: problem demitologiziranja sporočila Nove zaveze* (1941) ukvarjal nemški protestantski teolog Alfred Bultmann (1884-1976). Prepričan je bil, da moderni človek ne more več verjeti v »trinadstropno« sliko sveta v *Novi zavezi*: nebesa – življenje na Zemlji – pekel, kakor tudi ne more več verjeti v Jezusa Kristusa kot Božjega sina. Odstranitev mitološkega »ovoja« pa nikakor ne pomeni, da se pod njim ne skriva nekaj dragocenega. Mit ne kaže sveta v njegovi objektivni resničnosti, vedno skuša izraziti temeljna vprašanja človeške eksistence. Bultmann je bil prepričan, da je zato tudi *Novo zavezo* treba razlagati eksistencialno.

Pri tem mu je odločilno pomagala eksistencialna analiza »človeške eksistence« nemškega filozofa Martina Heideggerja (1889-1976). Po Heideggerju se človek loči od vseh drugih bitij po tem, da

se zaveda samega sebe in svoje smrtnosti in da je sposoben izbirati način svoje eksistence. Lahko izbere neavtentični način bivanja, se »izgublja« v svetu stvari, se odpoveduje osebni odgovornosti in samostojnosti v odločitvah in raje išče varno zavetje v mnenjih in prepričanjih množic. Človek tako ne živi *svojega* življenja, ampak življenje »drugih«. Lahko pa zavrne lažno »varno zavetje« in se odloči živeti pravo, avtentično življenje. Vendar takega življenja ni brez človekove *pretresenosti*, da vse na tem svetu sploh *je*. *Pretresenost* pa je možna le ob »razkritju« tistega, kar radikalno nasprotuje *bivanju* - človekove *smrtnosti*. Šele ko človek preneha »bežati« pred svojo *smrtnostjo*, se lahko zanosno odpre življenju in svoji prihodnosti in prevzame odgovornost za *svojo* usodo in usodo *sveta*. Človek postane »varuh« vsega, kar biva. Kajti vse najprej in predvsem *biva*, vse najprej in predvsem *je*.

Bultmannu se je zdela Heideggerjeva analiza človekove eksistence osupljivo podobna sporočilu v *Novi zavezi*. V *Pismu Rimljanom* apostola Pavla (8: 12, 13) tako beremo: »Potemtakem, bratje, nisimo dolžniki mesu, da bi živeli po mesu. Če namreč živite po mesu, boste umrli, če pa z Duhom morite dela telesa, boste živeli.« Človek živi po »mesu«, kadar se pusti zaslužniti »zemeljskim stvarjem«, to pa je greh in »smrt« človeka. Pavel v *Pismu Rimljanom* (12: 2) to zapiše popolnoma jasno: »In nikar se ne prilagajajte temu svetu [...].« Pavlov opis človekovega grešnega »življenja po mesu« je očitno natanko tak, kakršnega je Heidegger uporabil, ko je opisoval neavtentično življenje. Če »križamo« svetega Pavla s Heideggerjem, lahko zapišemo: greh je živeti neavtentično življenje. To pa lahko razumejo tudi tisti, ki ne verujejo v Boga.

Zdaj se lahko vrnemo k Jezusovi priliki, vendar ne takšni, kot je navedena na začetku uvodnika, ampak k Jezusovi razlagi prilike: »[...] Na kamnita tla je vsejan tisti, ki posluša besedo in jo takoj z veseljem sprejme, nima pa v sebi korenine, ampak je nestanovit. Ko nastane zaradi besede stiska ali preganjanje, se takoj pohuja. Med trnje vsejan je tisti, ki posluša besedo, toda posvetna skrb in zapeljivost bogastva zadušita besedo in postane nerodovitna. V dobro zemljo vsejan pa je tisti, ki posluša besedo in jo tudi doume. Ta zares obrodi in daje sad [...].«

Na kamnita tla in med trnje vsejana človeka sta se »prilagodila temu svetu«. Postala sta konformista. Prvi je zatajil besedo o »božjem kraljestvu« iz strahu pred posledicami, drugi je »pozabil« nanjo zaradi posvetnih, »zemeljskih« skrbi ali pa koristi. Oba »konformistična« odziva sta bila po svoje razumljiva. Okoli leta 28 je v kmetijski Galileji začel prevladovati nekakšen antični kapitalizem, prepad med revnimi in bogatimi je postajal vedno bolj neznošen, Jezusova beseda o »božjem kraljestvu« pa je

bila revolucionarna. To »kraljestvo« ni temeljilo na hierarhičnih oblastniških razmerjih in odvisnostih, ampak na solidarnosti in medsebojni naklonjenosti, to pa je bilo – kot piše Christian Schüle v posebni izdaji *Mladine* o Jezusu – »povsem v nasprotju s tem, kar so imeli v mislih rimski vladarji in kar so hotele judovske oblasti«. Ideja »božjega kraljestva« je bila za rimske oblasti skrajno nevarna, zato je z vsemi sredstvi preganjala njene neomajne »v dobro zemljo vsajene« zagovornike: Kristusa so križali, za njim pa še številne druge.

V čem natančno je bila prevratnost ideje »božjega kraljestva«? Stari Rim je temeljil na družbeni nenakosti, imperializmu in suženjstvu, Jezus pa je v »kraljestvo« pritegnil vse: »Ni ne Juda ne Grka, ni ne sužnja ne svobodnjaka, ni ne možgane ne ženske: kajti vsi ste eden [...].« (Pavlovo *Pismo Galačanom*, 3: 28.) Tudi vse zapovedi v tem »kraljestvu« so bile zajete v eni sami: »Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.« (*Pismo Rimljanom*, 13: 9.) Mimogrede: italijanskemu pisatelju in režiserju Pieru Paolu Pasoliniju (1922-1975) se je zdela ideja o »božjem kraljestvu« tako aktualna, da je o svetem Pavlu hotel posneti film, prenesen v današnji čas. Nas pa na tem mestu še posebej zanima edina zapoved v »kraljestvu«. Ta nas namreč vodi naravnost k stavku *Sem in ljubim*, ki ga je izrekel starec Zosima v romanu Fjodora Dostojevskega *Bratje Karamazovi*, in razmišljanjem o *dejavni ljubezni* v spremni študiji, ki jo je napisal Dušan Pirjevec (1921-1977), hkrati pa nas vrača k Heideggerjevemu spoznanjem. Dejavnja ljubezen je takšno razmerje do ljudi in sveta, ki je »osvobodeno prav vseh egoističnih in koristolovskih primesi«. Dejavnja ljubezen ljubi človeka in svet le v njuni biti - le zato, ker *sta*. Taka ljubezen pomeni odgovornost za vse, kar *je* in ker *je*. Svet dejavne ljubezni ni nikakršna idila in po Pirjevcu tudi ni »nikakršno zanikovanje potreb in interesov ter njihovemu zadovoljevanju ustreznih delovanj, institucij in drugih socialnih tvorb« - je pa nedvomno njihova radikalna relativizacija. Dejavnja ljubezen pa ne »pusti na miru« niti jezika. Tudi jezik ima namreč usodne družbene učinke (Jezus in Pavel sta svojo »revolucijo« izvajala v jeziku). Nemški filozof Hans-Georg Gadamer (1900-2002) je zapisal daljnosežno misel: jezik je prostor, v katerem se srečujeta človek in svet, zato človek tudi le v jeziku lahko »razume« svet. »Metaforično« povedano, svet se za človeka na neki način res »rodi« - kot je zapisano v *Janezovem evanđeliju* - v jeziku. V tem smislu smo zares odgovorni za ves svet. Pojem »svobode govora« bi morali zamenjati z »odgovornostjo govora«.

Tomaž Sajovic